

BELVEDERE-TŐL KASSÁIG

A FELVIDÉKI MAGYARSÁG ÚTJA AZ ELSŐ BÉCSI DÖNTÉSTŐL A "KOŠICKY" PROGRAMIG

A szerző 1969-ben, kis példányszámban publikált alapvető tanulmányát az első bécsi döntés negyvenedik, a kisebbségek történetében máig példátlanul jogfosztó, hírhedt ún. kassai program harmincadik évfordulóján teljes terjedelmében közöljük (Szerk.).

Immáron negyven esztendeje, hogy Belvederében a trianoni magyar—csehszlovák per újabb állomáshoz érkezett... Amikor felidézük 1938 őszének a Dunatáj trianoni csődtömege felszámolását célzó törekvéseit, emlékeztünk és emlékeztetünk kell a belvederei rendezést megelőző néhány olyan, ma már történelmi előkörülményre, amely a nyugati közvélemény elfogulatlan, sajnos kisebb szektora, de a gyorsan és könnyen felejtők felé is megfelelően érzékelteti a nagyjából néprajzi alapon történt rendezés vitathatalan jogosságát.

A jóísmert beállítás, amely az első bécsi döntést az akkori konstelláció meghatározta európai általános fejlődés függvényének tekintti, könnyű és átlátszó alibi a magyar népet is egyként megillető örendelkezési jog gyakorlati érvényesítésének megtagadására.

1938 őszének eseményeit a húszesztendő előzmények nélkül elmezni már önmagában is elfogultságra, a magyar—csehszlovák viszonyt meghatározó tényezőik ismeretének teljes hiányára vall.

Az imperialisztikus trianoni határmegvonás következményeként egységülést veszített térséget maradókatlanul ellenőrző Csehszlovákiának, a kisantant inspiráló és vezető hatalmának machiavellisztikus kovácsai a huszas években elhangzó nyilatkozatokkal nemcsak koncepcióhiányról, de az általuk felidézett közép-európai vákuum következményeként, teljes bizonytalanságukról is tanúságot tettek. Akkor még élénken emlékeztek, miként született meg a trianoni határ...

Az 1919. április 7-én Prágában tárgyaló Smuts tábornok felé Masaryk hajlandóan mutatkozott a színmagyar Csallóköz visszaadására. Pályi Edének adott interjújában még tovább ment: "... a túlyomóan magyarul lakott területek visszaadásáról igenis lehet tárgyalni, de természetesen csak megfelelő feltételek mellett..."

Dokumentációs jellegű Masaryk Tamás 1927. október 28-án tett nyilatkozata: "... sohasem titkoltam, hogy a békeegyezmények és különösen Európa új fejlődésének műve nem minden részletében tökéletes. Bizonyos korrekcióra részleteiről lehet tárgyalni..."

Megszólalt Tusar volt bécsi csehszlovák követ is, aki Medinger szenátor előtt így nyilatkozott meg: "Kisebb államterület kétségkívül értékesebb lett volna. A magyarok mindig idegen test lesznek az ékcsillagban... a magyar területek annexiója kedvezőtlenül teszi viszonyunkat Magyarországhoz, ami pedig Csehszlovákiára nézve, gazdasági szempontból is, nagy jelentőségű. Idejében jóvá kell tenni azt, ami túlságosan jól sikerült... a tárgyalás folyamán a magyarul lakott területekről való lemondás értékes kompenzációk tárgya lehet. Önkéntes revízió egy tévesen megállapított helyzetnek."

1921. március 14-én és 15-én Benes a Harrachov bruck—királyhídi kastélyában Telesi Pál magyar miniszterelnökkel és Gratz Gusztáv külügyminiszterrel találkozott. A tárgyalás sok során Benes bizonyos területi revízióra is tett javaslatot. Egyidejűleg kijelentette, hogy a nagyszámú magyar kisebbség Csehszlovákia számára nem kellemes... "En nem is követeltem volna annyit saját jószándékomból, de nekem is számolnom kellett a szélsőséges elemekkel..."

Trianon haszonélvezői, ime, maguk sem tartották véglegesnek a békeparancsall megvont határt... A megkérdésére nélkül, akarata ellenére elszakított felvidéki magyar millió pedig Trianon előestéjén, 1920. június 2-án, bátor képviselőjén, a később kiutasított Kórmendi-Ekes Lajoson keresztül nyilatkozta ki, hogy csak azért vessz részt az új államalakulat parlament ülésén, mert "ez úton véli biztosíthatni a lehetőséget arra, hogy a vele elkövetett példátlanul súlyos nemzetközi igazságtalanságoknak, a közjogi és magánjogi jogfosztásoknak ellene alkalmazott rendszerével szemben tiltakozó szavát megszervezően feleltesse..." Hangsúlyozta a nyilatkozat, hogy a felvidéki magyarságot megkérdésére nélkül csatlolták a Csehszlovák köztársasághoz, majd ezekkel a drámai szavakkal fejeződik be: "Örendelkezési jogunkat soha és semmiképpen fel nem adjuk, azt fenntartjuk és követeljük!"

Így kezdődött... S folytatódott Szent-Ivány József 1920. szeptember 24-én mondott költségvetési beszédének alapvető megállapításával: "... a felvidéki magyarság soha sem fogja elismerni, hogy Csonkamagyarország nemzetgyűlése egyedül jogosult volt a ratifikálásra... Mi ehhez a békéhez semmikor sem adjuk hozzájárulásunkat és sohasem fogunk sorsunk intézéséről lemondani."

A felvidéki "Egyesült Magyar Párt" 1938 őszén elhangzó deklarációja ebben a szellemben, a felvidéki magyarság húszesztendő lelki magatartásának hű tolmácsaként jelenti be, hogy ragaszkodik népi örendelkezési jogához és maga veszi kezébe sorsának intézését. Ez a kiáltvány Belvederét jóval megelőző, a felvidéki magyarság megállíthatatlan akaratainak ma már történelmi dokumentuma.

A dunai népek szolidaritása ellen elkövetett csehszlovák bűnök 1938 őszén bosszúllták meg magukat. A széteső köztársaság elvárosításának nagy többsége azelőtt sem tette magáévá Benes Edvard ügyvezetett "csehszlovák állam- és nemzet-koncepcióját", s nem mutatott hajlandóságot a "közös állami patriotizmus" elfogadására. Az akkori csehszlovák kormány valószínűleg hiánya és szovjetorszoz illúziói, konok elfogultsága

következményeként eredménytelen Runciman-misszió, az első köztársaság többi, ügyvezetett "nem államalkotó" nemzetiségi kisebbségeinek elkeseredése, rohamosan növekvő nyugtalansága olyan válságos európai légkört alakított ki, amelyet csak a szeptember 28-i müncheni négyhatalmi egyezmény oldhatott fel. Az alapjaiban megváltozott konstellációban látták a szlovákok elérkezettnek az időt, hogy gyökeres revízió alá vegyék ök is az autonómiát ígérő pittsburghi szerződéssel, a túrócszentmártoni deklarációt nem tartott titkos klauzúrával, a "vacuum iuris" elméletre Tuka-perrel felelő, súlyosan megterhelt cseh—szlovák viszonyt.

A szlovák néppárt által Zsolnára összehívott pártközi értekezleten kombinációban nem volt hiány. Voltak, akik a teljes elszakadásra gondoltak, komoly pártja volt a lengyel—szlovák egyesülésnek, de a magyar—szlovák unió gondolatának is. Erre nézve Kánya Kálmán külügyminiszter szeptember 27-i 5993/106 számú Hóry András varsói követhez intézett számlajelvitára érdekes dokumentum:

"... Tiso a napokban három pontban foglalta össze kívánásait Magyarországhoz való csatlakozásuk esetére. Ezek: 1.) Központi hivatal végrehajtott hatalommal Szlovenszko közigazgatását illetően és a szlovák nyelv hivatalos használatára. 2.) Külön országgyűlés-féle törvényhozó hatalommal saját belügyekben, vallás- és közoktatásügyekben és igazságügy terén személyi ügyekben. 3.) Költségvetési kvóta."

"Tisóval közöltük, hogy kívánásait akceptáljuk, mit megnyugvással vett tudomásul..." Végül is, a többségi határozattal létrejövő október 6-i zsolnai manifestum deklarálta Szlovákia autonómiáját.

A müncheni négyhatalmi egyezmény 2. sz. függeléke alapján ("a négy nagyhatalom kormányfői kijelentik, hogy amennyiben a Csehszlovákiában élő lengyel és magyar kisebbségek problémáit az érdekelt kormányok három hónapra belül egyezség útján nem rendeznek, a kérdést a ma összeült négy nagyhatalom kormányfői újabb értekezleten tanulmány tárgyává fogják tenni.") 1938. október 9-én, Komáromban végre meginduló tárgyalásokon az új "kötőélek" államjogi helyzetnek megfelelően, a szlovák Msgr. Tiso vezette Cseh-Szlovákia delegációját. Az első napon még kedvező légkörben indultak meg a tárgyalások, a cseh-szlovák delegáció belegegyezett Ipoly-ság és Sátoraljaújhely-kisállomás "jószándékot" jelképező átadásába. Másnap már nyilvánvalóvá vált, hogy a Kánya és Telesi vezette Andorka Rudólf vk. ezredes, katonai szakértő bevonásával tárgyaló magyar kormányküldöttségnek az 1910-es népszámlálás alapján felvázolt etnográfiai határra vonatkozó javaslata a cseh-szlovákok merev ellenzésével találkozott. Tisóék először csak a Csallóközöt, majd ennek háromsorozatát, kb. 5400 négyzetkilométert, 350.000 lakossal, ajánlották fel. A négy napig tartó komáromi tárgyalások, amelyekre a cseh-szlovákok bizonytalannal és felkészületlenül, a magyar delegáció viszont bő anyaggal, s a Dunatáj akkor legkiválóbb nemzetiségi szakértőjének, Telesi Pálnak a színe elrendezésével nemcsak a nemzetiségi megosztást, de a népsűrűséget is bemutató, híres nemzetiségi térképével felszereltlen érkeztek, a cseh-szlovák küldöttség magatartása miatt, október 13-án megszakadt.

Itt nem lesz érdektelen megjegyezni, hogy a régebbi ki-egyezési törekvések mindig a néprajzi, nemzetiségi szempontokat vették kiindulási alapul. Így az 1861-es szlovák Memorandum csak Pozsony, Nyitra, Bars, Hont, Nógrád, Gömör, Torna, Abauj, Zemplén vármegyék szlováklakta részeit javasolta ügyvezetett felsőmagyarországi szlovák kerületé alakítani. A kerület fővárosává akkor nem Pozsony, hanem Besztercebányát jelölték meg. Hogy a trianoni határ messze meghaladta a szlovák aspirációkat is, utalunk Hodzsa Milának 1918 őszén a demarkációs vonal megvonását illető, Budapestre folytatott tárgyalásaira. Hodzsa a néprajzi elv alapján akart megállapodásra jutni. Akkor is Benes közbelépése állította le a további tárgyalásokat.

Komáromot hosszas diplomáciai tevékenység követte. Hangsúlyt érdemel, hogy az akkori magyar kormány — elfogulatlan nyugati megfigyelők, így Macartney szerint is — feltétlenül négyhatalmi döntés tárgyává kívánta tenni a magyar—szlovák vitát. A magyar külügyminisztérium ezt az óhaját nemcsak Párizs felé, de London irányában még nagyobb nyomattal ismételte meg. A magyar államfő Neville Chamberlainhez intézett levele a kevéssé ismert, de döntő dokumentum az akkori messzenéző magyar koncepciókat illetően. Horthy kormányzó levelére Chamberlain — többek között — így válaszolt: "... az

az őszinte óhajunk, hogy ez alkalommal elérhető legyen egy jóakarát sugallta s minden érdekelte fél jogán és érdekein alapuló egyezmény, amely enyhíti a nemzetiségi sérelmeket... lord Halifax október 24-én, Edinburgh-ben tartott beszédében kijelentette, őfelsége kormánya elismeri, hogy Magyarországnak jogos követelése vannak, s reméli, hogy békés tárgyalások útján lesznek kielégíthetők..."

A hosszú vita során a magyar kormány népszavazás útján történő döntést ajánlott. Tisóék berlini útjával, s az új külügyminiszter, dr Chvalkovsky jó berlini kapcsolataival magának hátrvédett építő cseh-szlovák politika szorgalmazta a gyanúhatalmak döntőbíráskodását.

A végre 1938. november 2-án Bécsben, a Belvedere palotában összeült német—olasz döntőbíráskodás megállapította magyar—szlovák határ az első olyan rendezése a történelemnek, amely — nagyjából — néprajzi elvek alapján történt. Az 1938. december 15-én megegyezett magyar népszámlálás szerint a visszatérő terület a lakosság száma 1,032,356 lélek volt. A Rádi Emanuel kiváló (cseh tudós szerint is!) megbízhatatlan cseh-

KÖRMENTI-ÉKES LAJOS:

"Örendelkezési jogunkat soha és semmiképpen fel nem adjuk, azt fenntartjuk és követeljük!"

(1920. június 2.)

szlovák népszámlálások 1930-as adatai szerint ezen a területen mindössze 27,7 százalék szlovák élt. Az 1938-as korrekt magyar statisztika viszont a visszacsatolt terület népességének csupán 11,9 százalékát találja szlováknak. Legalább 80,000 magyar maradt szlovák uralom alatt, a jelentős szlovákok, továbbá Pozsony és a nyitral összefüggő magyar nyelvű magyarjai. Ez a magyar népcsoport, az 1945-ben elhurcolt, a Szovjetunióból halálos beteg visszazárlított, s a mirovi börtönben elhunyt Esterházy János vezetésével, mindenféle példátmutató hásszal és bátorssággal küzdött jogáért, fennmaradásáért a Tiso—Tuka—Mach—Karmasini, német protektorátus alatt álló Szlovákiában.

A történelmi igazság, de a célzatos beállítások is megkívánják annak hangsúlyozását, hogy Magyarország a Párizs-környéki békeparancsok okozta krízis 1938 őszén sem feledkezett meg revíziós politikájának ama alapelveiről, amely ugyanazon hatalmaknak a közreműködésével óhajtott elérni a trianoni szerződés felülvizsgálatát, amelyek ezt a végzetes közép-dunai "rendezést" létrehozták. Ha másként történt, egyáltalán nem az akkori magyar vezetésen múltott... Az oly ritkán tapasztalható, de a nemzetközi életben elengedhetetlen tárgyalósság rvására menne annak a — későbbi hideg magyar—szlovák viszonyt jelentős mértékben meghatározó — körülménynek elhalgatása is, hogy Bécsben Ciano olasz külügyminiszter volt: a jogos magyar követeléseket rokonszenvvel támogató tárgyalófé, Ribbentrop inkább a szlovák álláspont felé teendő engedmények irányában exponálta magát.

A Kánya—Telesi képviselő tiszta és becsületlen népszavazást kérő magyar álláspontot Belvederében ugyan nem honorálták, de a bécsi döntést követően általánosan megnyilvánuló magyar öröm, a bevonuló honvédségek fogadtatásának ma már történelmi jelenetei, a magyar testvériség feledhetetlen megnyilatkozásai felérték egy népszavazással...!

Az 1938-as krízis esztendőben, az első Csehszlovák köztársaság huszadik jubileumi, egyben utolsó évében a nemzeti-ségi kérdés volt az állam legégetőbb problémája... A cseh-szlovák kormányzat húsz esztendőn át határozottan tagadó álláspontot foglalt el az új állam létét, jövőjét meghatározó kérdés-halmazban, nem vettek tudomást a közép-európai térség nemzetiségi problémáinak bonyolult, különleges természetéről. Masaryk és Benes az előzőleg éppen általuk súlyosan elmarasztalt nemzetállam koncepcióját igyekeztek megvalósítani, de a hírhedt benesi illúzió, a nemzetiségekre kényszerített "állami patriotizmus" éppúgy csödbe jutott, mint a már jóísmert "cseh-szlovák legenda" imperialisztikus, Közép-Európa ellenes célkitűzése.

A mozaikállam alapvető szerkezeti hibái, térségvidéken, sőt ellenes önként vállalt szerepe csak a bukáshoz vezethettek... 1) Dr. Emanuel Bázl: "Der Kampf zwischen Tschechen und Deutschen." Reichenberg, 1928.

A felelősséget mindazért, ami a csehszlovákizmussal és jelentős mértékben miattuk Európával történt, másokra hárították... Már 1945 előtt világossá vált, hogy semmit sem okultak. A benesi machiavellizmus a szövjet seregek protektorátusa alatt 1945 után ülte diadaltortát Közép-Európa siralomvölgyében.

A prágai Czernin illetve Hradsin palotától Londonon és Moszkván át hosszú, de göröngytelen volt az út Kassáig... A második csehszlovák emigráció politikai vonalvezetése felettlőbb rugalmas... "Ha segítség nélkül maradunk a német fenyegetéssel szemben, akkor majd meglepjük a világot Berlin iránti alázatunk határát nem ismerő lehetőségeivel — mondja Párizsban, az orkán előtti szélesben, már 1936 októberében, Hitler bizalmasaival, dr Haushoferrel és Trauttmansdorff gróffal tárgyaló Benes elnök." Néhány esztendő múltán azonban már tiszta, jövőbemutató a csehszlovák képlet: "Oroszország célja Csehszlovákia felszabadítása. Oroszország a legerősebb szlav testvér, így is kell reá tekinteni. Oroszország forrása annak a demokráciának, amire a mi népünk vár", írja Benes a csikágói Ludovy Dennik-ben (1939. április 21-én).

A benesi klíkk anyagi szempontból határozottan kedvező körülmények között indította meg londoni széleskörű tevékenységét. Működésüket jelentős mértékben megkönnyíti az addig zárolt csehszlovák vagyon felszabadítása. Az első köztársaság diplomáciai karának túlnyomó többsége, már anyagi függősége miatt is, Benes és közvetlen munkatársai, dr. Ripka és Stránský mögé áll. Az egykori miniszterelnök, még a Monarchia politikai iskoláján nevelődött Milan Hodzsa korán súlyos ellentétbe kerül a benesi egykék-politikával. Főként Benes és közvetlen környezete Janus-arcú nemzetiségi politikájának következményeként. A szociáldemokrata Bechyně és Neos kedvetlenül asszisztáltak. Az emigráns klíkk nagy nyeresége az 1939 március 19-i szökés után épségben Londonba érkező csehszlovák tisztító csoport, az egykori csehszlovák vezérkar titkos szolgálatának, a G-2 osztálynak vezetői, Benes feltélen hívei.

A politikai légkör kezdetben korántsem kedvező. A republika ellenállás nélküli, gyors összeomlása a sajnálkozásos ellenére is azt a benyomást keltette a nyugati politikai közvéleményben, hogy mindaz, ami az első köztársasággal történt, a belső fenntartó erők teljes hiányának és az elhibázott politikának a következménye. Az angol kormány Közép-Európa jövő határait illetően határozottan szabadkezet biztosított magának. Churchill "Grand Alliance" c. nagy művének függelékében közli a Foreign Office-nak 1941. március 15-én kiadott irányelveit. Ezekben az alkotmányos monarchia gondolatának támogatása mellett köti le magát mindenütt, ahol a népben erre őszinte hajlam mutatkozik. Kétségtelen, hogy ezzel az elmevitattással a súlyos válságokkal küzdő Közép-Európa gondolt. Benes maga is bevallotta, hogy második emigrációs ügyködését hívó, tartózkodó légkörben kezdte meg. A Londonban székelő csehszlovák kormánytanács 1944. február 3-i ülésén jelentette ki: "Az európai háború kitörése után az Egyesült Államok bizonyos tartózkodást tanúsított irányunkban." Ezért mindenekelőtt el akarta osztani az angolszász közvélemény bizalmatlanságát. Előbb mint csikágói egyetem tanár, majd hosszú londoni tartózkodása alatt és második amerikai útja során minden alkalmat felhasználta, hogy az erősen ellanyhult érdeklődést és rokonszenvet újból felkeltse. Nemzetközi hangulatokhoz oly könnyedén alkalmazkodó képességével maga is elismerte az első világháborút záró békeszerződések hibáit. De soha, sehol, egy szóval, utalással sem vállalta, hogy Csehszlovákia is osztozik a felelőséggében. Második amerikai körútja során, 1943-ban, látván a németellenes hangulat fokozódását, már nyíltan hibáztatja az Egyesült Államok kormányt, hogy nem garantálta és ratifikálta a Párizs-környéki szerződéseket. Elmarasztalja a nyugati hatalmakot, hogy izolálták a Szovjetuniót. Előadásában az első Csehszlovákia Európa mintademokráciája. Nem szerkezeti, belső hibáinak és térségellenes politikájának, hanem a szomszédnépek önzésének és gyűlöletének, nemkülönben a nyugati hatalmak tévedéseinek és mulasztásainak áldozata. Benes szerint a nyugati hatalmaknak nem volt bátorságuk áldozatokat hozni a demokrácia eszményeiért. Csupán Csehszlovákia tett emberfeletti erőfeszítéseket és hozott hősi áldozatokat... "Erőfeszítéseinket nem értették meg eléggé abban az időben..." — jelenti ki Chicagóban — "de azok igazolják, hogy politikánk helyes volt,

önzeten és európai..." Ezek Nyugat felé a humanista-demokrata pózában tetszelgő Benes szözlőmai. Műgöttük bővik meg a másik, igazi Benes, aki a régi, szívós céltudatossággal készült hatalmi vágyainak elérésére. A Council for Foreign Relations délelőtti ülésén a kisállamok öntelt és káros nacionalizmusa ellen foglal állást, ugyanaznap este viszont, a dr. Papanek tiszteletére adott vacsorán, honfitársainak a másik, igazi Benes beszélt, kijelentve, hogy a nagy háború után kizárólag csak a cseheknek és szlovákoknak lesz beleszóvalásuk Csehszlovákia új arculatának, államrendjének kialakításába.

Amíg Benes az Egyesült Államokban ébreszti és gyűjti a rokonszenvet, dr. Hubert Ripka, a "jogfolytonosságot" hangsúlyozó csehszlovák exilkormány politikájának állandó londoni irányítója, az angol közvéleményt igyekszik "megdolgozni"... Természetesen az akkori brit közép-európai koncepcióhoz alkalmazkodva. "Európának a szabad nemzetek önkéntes federációjában kell egyesülnie... magában foglalja egy belső forradalom tüzében újjászülött Németországot." Uj csehszlovák "Dunapolitikát" sugall... "A csehszlovák nemzet alapvető törekvése, hogy Masaryk koncepciójához híven, létrehozza a dunai népek federációját, amely természetesen Magyarországot is magába foglalja. A dunai federáció döntően növelné a kis-nemzetek biztonságát és függetlenségét. Megvédené őket a szomszédos nagyhatalmak beavatkozási törekvései és nyomása ellen..."

Szükséges, hogy hivatkozzunk az egykori megállapításokra. Részint, hogy rámutassunk azok motívumaira, részint kiemelni óhajtván a nagy földrendés alatt kifelé hangoztatott elvek és a hírhedt 45-ös "kassai program" gyakorlati közötti elképesztő különbségeket. A cseh nép téridegen volt, csak a szlovákok révén került kapcsolatba a Duna-völgygel. A Ripka által oly megkévsé és megtévesztően belobott "Dunafederáció" helyett, Benesék a kisantantot kovácsolták össze kimondottan a magyar nép ellen. Masaryk és Benes nem tanultak a Duna-táji népek összefogása elsők, nagy apostolának Kossuth Lajosnak bő tapasztalataiból. Semmit sem okultak a Turini Rajmetének a Duna-völgy népeihez intézett intelmeiből. A ripkai szólam tehát, éppúgy a tudatos megtévesztést szolgálja Londonban, mint Benes egyidejű demokráta, humanista szónoklatai az Egyesült Államokban.

Benes, bár londoni exilkormányának volt már német nemzetiségű kommunista tagja, mindig makacsul kitért az elől, hogy Wenzel Jakschot, a szudétánmet szociáldemokrata párt emigrált vezetőjét és csoportját befogadja a kormányba. S bár 1939-ben Jaksch előtt azt a kijelentést tette, hogy "hajlamos a svájci mintájú megoldásra, mert központosított államforma mellett a szudétánmet kérdés nem oldható meg", 1942-ben már — manchesteri beszédében — óvatosan és elködösítve embertelen tervével, a kisebbségi kérdésnek az érdekelt lakosság kiűzése útján történő "megoldásával" foglalkozik. "Nem zárhatjuk ki teljesen a népesség-áttelepítés lehetőségét, mint eszközt az állandó béke megteremtésére." Ettől kezdve minden beszédében megpendíti ezt a gondolatot a háború utáni új, demokratikus Európa felépítését célzó terveknek zárkövetkeztéseiként. Nem lesz érdektelen megjegyezni, hogy még Károlyi Mihály elől is elzárkózik. A háború elején még a federációs megoldás előnyeiről beszél Károlyi előtt, "a háború vége felé megvalósított véleményem, bár ezt nyíltan nem ismerte be, azzal véve elejét minden diskusszióknak, hogy korai lenne részletekbe bocsátkozni... kijelentette, hogy egy homogén szlav államot kell alakítani, a nem-szlav népesség, a németek és magyarok kiűzése mellett foglalt állást... Moszkva által bátorított szlav sovjetizmus győzött" írja Károlyi Mihály emlékirataiban. A második világháború alatti emigráció politikai világában kétségkívül Wenzel Jaksch fogta fel teljes mértékben, mi rejtezik Benes és társai, Ripka, Fierlinger, Stránský, a szlovák nemzeti kommunista Vlado Clementis szándékai mélyén. Előre látta, idejében figyelmeztette Edent, hogy a cseh-szlovák exilkormány politikájának és propagandájának csak egy példa nélkül álló "massacre" lehet a következménye.

Míg Benesék a nyugati világban ügyködnek, Zdenek Fierlinger sem tétlen Moszkvában. Régi, sokáig titkolt érzelmeihez híven, már építi a Kremlin és Benesék testvérisülésének útját. Ennek első állomása az 1941. július 18-án Londonban, Benes és Ivan Maisky szovjet nagykövet parafálta előzetes egyezmény. Ezt követi az egész kárpáti térség sorsát eldöntő, elsősorban a magyarságra végzetes, 1943. december 12-én kötött szovjet—csehszlovák szerződés. "Emelem poharam valameny új szlav idővire. Hangsúlyozom, az ősz-szlavdusgra...", hangzik Szatalin pohárköszöntője a Kremlinben. "A második világháború után a szlavdus fejlődésének új szakasza kezdődik...", válaszol Benes. Csatlakozzon, Benes és Klement Gottwald cseh kommunista vezér ünnepélyes kézfogása az ellenállásnklküli, vértelen kommunista hatalomátvételnek, a "jég-törő" 1948-as februárnak nyitánya. Az 1945 márciusában Moszkvába települő csehszlovák exilkormány a szovjet hadsereg árnyékában lép a "felszabadított csehszlovák haza" területére. Érvénybe lépett moszkvai egyezmény, s a "felszabadítás kormányában" Gottwaldék a kuicsminisztériumokat szállták meg.

(Következő számunkban folytatjuk.)

SIRCHICH LÁSZLÓ

BELVEDERE-TŐL KASSÁIG

A FELVIDÉKI MAGYARSÁG ÚTJA

AZ ELSŐ BÉCSI DÖNTÉSTŐL A "KOŠICKY" PROGRAMIG

A szerző 1969-ben, kis példányszámban publikált alapvető tanulmányát az első bécsi döntés negyvenedik, a kisebbségek történetében máig példátlanul jogfosztó, hírhedt ún. kassai program harmincharmadik évfordulóján teljes terjedelmében közöljük (Szerk.).

megvonását elrendelő, 1946. december 10-én keltezett dekrétum.

A Szlovák Nemzeti Tanács négyrendbeli dekrétuma minden magyar tulajdonban lévő mező- és erdőgazdasági ingatlanok elkobozását rendeli el. *Kompenzáció nélkül!* A köztársaság elnökének 108/1945 számú dekrétuma pedig általában *konfiskálta* a magyar tulajdon. Kivételt csupán a személyes tárgyak, ruházat képeznek. A 27 és 28/1945 számú elnöki rendeletek kimondják, hogy a kolonizáció meggyorsítása és hathatós elősegítése érdekében, az elkobozott magyar vagyont cseh és szlovák telepek között kell szétosztani... A teljes jogfosztást jellemzi, hogy még az öregségi nyugdíjat is megvonták a már mindenüktől megfosztott szlovákiai magyaroktól.

Az ingóvagyonról rendelkező 91/1945 számú elnöki dekrétum, továbbá a Szlovák Nemzeti Tanács 16 és 62/1945 számú rendeletei befagyaszották az összes magyar bankbetéteket. Az így előállt veszteséget a pozsonyi magyar kormányfő hatalmazott irodája egy billió székelt millió csehszlovák koronára becsülte!

A kulturális jogfosztások példátlan üldözöttségére is szólnunk kell. Felozították az összes magyar népművelési, társadalmi és sportegyesületeket. Vagyonukat elkobozták. Könyvtáraikat számokban megsemmisítették. Bezárták az összes magyar tanítás-nyelvi iskolákat, betiltották a magyar nyelvű ismételteléseket. Ugyanebben a sötétemlékű időszakban az egész köztársaságban összesen két magyar nyelvű nyomdatermék láthatott napvilágot. Az Szent Benedek Rend komáromi rendháza kiadta imakönyvét és naptárát a világtalan magyar szászok vigaszára. De a naptár valamennyi példányát elkobozták.

A "magyar kérdés" megoldásának második állomása is elkövetkezett... A szomorú emlékü deportálásokat a csehszlovák belügyi vezetés bizalmas rendelete: "A magyarok elköltöztetése Szlovákiából: biztonsági rendszabályok" vezeti be. A deportálások előestéjén a Szlovák Nemzeti Tanács hivatalos lapja a Národná Obroda hangoztatta, hogy "...jogunk van asszimilálni a magyarokat és Csehszlovákiát, minden eszközzel, nemzeti állammá alakítani... Mivel a magyaroknak nincsenek kisebbségi jogai, végül célunk, hogy szétszórjuk őket az országban..."

Az erzsákos deportálás 1946 novemberében kezdődött meg. Katonai egységeket és csendőrséget vetettek be a deportálás következményes lebonyolítására. Mindez embertelen módon történt. Emléke máig kísért... "A tizenhétéves éve történt megaláztatás az idegekben vibrál... A félelem és megaláztatás érzése hosszútávú...", írja Dobos László, a husáki restalinizáció során elmozdított és elhallgaltatott, a dubceki rezsim alatt a Szlovák Szocialista Köztársaság tárcanélküli nemzetiségi minisztere,⁷⁾ aki az irgalmatlan időkrol oly bátran és hiteselezen "Földönfutók" (Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1968) és "Egy szál ingben" (Madách, Pozsony, 1976) c. kötetében, miként a "stózi remete", Fábry Zoltán "A vádlott megszólal" ("Stózi deléltötk", Madách, Pozsony, 1968), avagy a kiüztött Szalatnai Rezső "Kisebbségben és igazságban" (Madách, Pozsony, 1970) című vád- és védirataikban.

A mindenkitől elhagyatott felvidéki magyarság mérhetetlen szenvedései a magyar Sionban találnak testvéri együttérzésre. Egyedül szólal meg Mindszenty József, a maradék ország bíboros-prímása:

"A Csallóközben megszijazott, idegileg felőrült magyarokat dobálnak marhavagyonokba. A szenvedő nyáj előtt álljunk meg tisztelettel..."⁸⁾

"A 'tárgyilagosság' a népráulás határáig gyakorló némely budapesti körök felé pedig ez az üzenete: "A szenvedő magyarságra gondolva, legyetek rendületlen magyarok... magyarságotokból ne engedjétek, mert valahányszor magyar alkudozik a magyarság körül, abból csak Csallóköz lehet... Amikor ti otthont kaptok, akkor verik ki a Csallóközből útszálló baromként a magyarokat."⁹⁾

S megszólal a magyar plüssöki kar is: "A felvidéki magyarságról nélküle határoztak és odadobták egy örjüngés emelkedett, innét is sikerrel, magyar nemzetköziség névszertt sovínizmusnak, amely deportálással, ői-hat internálótáborokba telezsűföldjával felélt az itteni optimizmusra..."¹⁰⁾

1945-ben és 1946-ban, hozzávetőlegesen, negyvenháromezer magyart üztek ki az akkori csehszlovák hatóságok. Néhány óras határidővel, ötven kilogrammot meg nem haladó személyes poggyással. Ezek az elűzött magyarok nem felejtkeztek meg testvéreik szenvedéseiről. Ersekújvár volt városbírájának (polgármesterének), a felvidéki Egyesült Magyar Párt egykori érdemes törvényhozójának, később a chleli emigrációban elhunyt Holota-Kmetty János dr.-nak önfeláldozó vezetésével Budapestben megalakítják a *Felvidéki Magyarok Nemzeti Tanácsát*. A pesti koalíciós kormánynak kellemetlen volt a Tanács működése. Különösen a Gyöngyösi János parafálta hírhedt "lakosságcsere" egyezmény előestéjén. Leállították tehát a Tanács működését, de az illegálisan tovább dolgozott és az érsekújvári származású Jósik Lajos parasztpárti államtitkár támogatásával sokat és sokfelé segítettek. Máj ismeretlen emigrációs közvéleményünk előt, hogy a Felvidéki Magyarok Nemzeti Tanácsa tiltakozó táviratot intézett a párizsi békekonferenciára elnökehez, amelyben elítelték és elvetettek mindennemű lakosságcsere és kitelepítést. Határozatlan tiltakoztak a csehszlovákiai magyarság embertelen üldözöttségére is. A magyar etnikum tiszteletbentartását és visszaállítását követelték. Ugyancsak ismeretlen, ma már történelmi jelentőségű az a törekvésük, hogy Felvidéki Magyarok Nemzeti Tanácsa képviselőit négy-öt tagból álló képviseltestület küldjék Párizsba, hogy ott a békekonferencián résztvevő hatalmak delegátusait információs anyaggal és tiltakozó határozatokkal áraszták el, s mint a felvidéki magyarok hivatalos képviselői, ellensúlyozzák a csehszlovák törekvéseket. A szükséges kiutazási engedélyt a Szövetséges Ellenőrző Bizottság szovjetorszag hangadó rész lege (*Sviridov*) nem adta meg!)

Elindultak hát a Szudéták felé a szomorú deportáló szerelvények, s a deportálás lebonyolításában közreműködő UNNRA jelzést viselő teherautók...

"Pázmány sírja felől magyar rabsozolgakaravánok, a Szudéták felé is száll az ő örökéletű tanítás az erőszakkal élni veszélyes... A gyűlöletnek, embertelenségnek is van lélekhangja..." szöveg ismét Mindszenty József.

A Nemzeti Front kormányának következő lépésénél, az erőszakot "lakosságcsere egyezményénél" s időznünk kell. Az 1946. február 2-én Gyöngyösi János és Vlamir Clementis parafálta csehszlovák—magyar egyezmény színt, mindazon szlovákok, akik állandó magyarországi lakhelyet bírtak önkéntesen folyamodhattak áttelepítésükért. Ezal szemben a csehszlovák kormányzat maga választotta ki a felvidéki magyarokat az áttelepítésre. A csodás mutatója, hogy korlátlan propagandával körülbelül hatvan ezren jelentkeztek Magyarországról a Csehszlovákiába lenendő áttelepülésre. Pedig a Budapestben székelő Csekoslovákia Presidovacia Kmisia s a magyarországi szlovák szovjet védnökség alatt tömörített Antifascistický Blok Slovanov v Madarsko korlátn, rendkívül dles és minden földi jét örög hírvérrel is jekeztek toborozni, akciójuk sikerét biztosítani. Krno budapesti csehszlovák követ, akiben Clementishez hasonlóan mélységesnemzetiségi gyűlölet és elfogultság élt, a következőket jelentette ki: "Ha Magyarország nem költi meg a lakosságcsere egyezményt, akkor a magyarországi szlovák lakosságából egy emberölő alatt milliós szlovák kisebbséget nevelünk. Ne felejtsek el, egy most, az orosz hatalom árnyékában, mi vagyunk az urak..." Az akkori nemzetközi konstellációban sehol sem figyelték fel a "kitelepítés-sel büntethető államellenesség bűnének" csehszlovák megfogalmazására.

A végzetes évek egyik legsötétebb fejezetét az úgynevezett reszlovákizáció képezte. Miután a "kosiky program" meghatározta a köztársaság nemzetiségének megsemmisítését célzó rendszabályokat, így a kitelepítés, deportálás és lakosságcsere, járulékosan megkonstruálta erkölcstelen képletét, az erőszakos reszlovákizációt. S ennek szánták a döntő szerepet. A magyar vidékeken felállították hát a reszlovákizációs bizottságokat, amelyek a Jan Svetozar irányítása alatt álló pozsonyi központnak rendeltettek alá. Az egész "reszlovákizációs" procedurát titokban tartották. Az általános szabályokra csak következtetni lehetett. Nem fogadták el az olyan magyar nemzetiségű egyének kieroszakolt "kérelmét", akik öt hektárnál nagyobb földingatlanon bírtak kitelepítésükkel az évezredek magyar föld elirtóklásának kérését egyszerűbben és radikálisan oldhatták meg... Az általános szlavizációs hadjárat során

ősmagyar helységneveket szlavosítottak el. Utólag akarván igazolni az egyébként is újkeletű "elméletet", amely szerint, a nyelvhatár az évszázadok folyamán a szlovákság hátrányára módosult. Minden alapot nélkülözö állítás. A szlovákiai magyarság ellen indított irtóhadjáratig, a magyar—szlovák néprajzi határ a legszilárdabb az egész kevert nemzetiségű Közép-Európában. Alejev Petrov, az októberi forradalom során Prágába menekült orosz egyetemi tanár írja: ¹²⁾ "A válság az, hogy a szlovák—magyar nyelvhatár az utolsó százötven év alatt változatlan maradt." Coernig, Niederle osztják véleményét. A felvidéki magyarság nemzetbiológiaiag erős és ellenálló, s nem a statisztikai számok szemfényvesztése dönti el a vitát, akár pozitív, akár negatív értelemben, hanem a lelkiesség kérdése.

Nem lesz érdektelen megjegyezni, hogy az Egyesült Nemzetek alakománya kimondja az emberi jogok tiszteletbentartását fajra, nemre, vallásra való tekintet nélkül. Csehszlovákia már tagja volt e magas nemzetközi fórumnak, amikor a szlovákiai magyarság ellen döntő hadjáratot indított. S úgy véljük, feljegyzett érdemel az Egyesült Államok budapesti missziójának 1945. június 1-én kelt memoranduma, amely hangsúlyozta, hogy "nem tartja igazságosnak, ha egy kisebbséget alkotó etnikai csoport minden tagját államellenes bűnökkel kezelik és lakóhelyéről, pusztán népi származásánál fogva, kiűzik..."

Lefejtek a felvidéki magyar szászereket. Kitérték azokat is, akik példátlan őszinteséggel szolgálták a Duna-táji népek megbékélésének, testvériesülésének ügyét, akik iránt egy egész nemzetek érez hálát és elfogultságot. Akik önzetlenek, tiszták voltak, s a másik oldalról igaz szóra, viszonos megértésre vártak. Azok, kevesen, akik megmaradhattak — elmúltak. Rangrejtve és gyűjtogatva élt akkor a magyar szellem, de hatott némaságában is. A nyomás csak lassan engedett... Amikor 1948 februárjában Benes és társai eltűntek a csehszlovákiai politika színpadáról, méltán írhatta Fábry Zoltán, a mindig marxista író, akikből nem hiányzott a magyar szellem bátorsága: "Behozhatatlan hátránnyal, de le nem becsülhető előnyvel indultak: tiszták maradtunk. Némek voltunk és embertelen hang nem hagyta el a szánkát." 1955-ben megjelent esszé-kötetében, "A gondolat igazában" tesz tanúbizonyságot sokat szenvedett magyar népe iránti forró szeretetéről, megindító hűségéről, fennmaradásában bizó hitéről:

"Amikor mi előreszaladunk a jövőbe, akkor csak a legmesszebb múltba nyúlhatunk vissza... Vallaltuk, vállaltuk és ezzel a kulccsal a kezünkben, a hagyomány szellemkerköccsel kopogtatunk meg minden sírkövet — a feltámadásra. Kisértekre nincs szükségünk, de társakra, bizonyosságokra, emberi magatartás közlemi példáira, a nyelvűtség teremtő és megtartó gerinceire annál inkább. Ma hagyomány nélkül élni gyökértelességet jelent. Elsdóródszt, megfutamodást, beolvadást. Pázmány és Balassa Bálint magyartól és erősítő ígét és dalai, Rákóczi Pro Libertatėje, Kazinczy börlőntanulása... ki tudná, ki marné ezeket elhanyagolni?... Ma a múlt erkölcsi öröke tanít, véd és biztat... utdnunk is élnek, jönnek majd magyarok..."

A felvidéki magyarság ember maradt az embertelenségben. Felteve örzi nyelve tisztaságát, népéhez való messzefénylő hűség kötelezi el az irgalmatlan lefejezés utáni felnöve, fiatal író-nemzedéket. E viharzó nemzedék öntudattal vallott "híd" magatartása, s a legutóbbi próbáltévó idők során megbizonyított harcos, hűség magyarországi hirdetési ma azt az építő Duna-völgyi missziós hitet, amely anyai keserves csalódás és csalás ellenére is a magyar szintézist példázza a letarolt Duna-tájban.

A felvidéki őslakó magyarság szellemisége a Kárpát-táji népek egymásra utaltsága felismerésének jegyében egyszer majd újjászülötő Dunacéropa jó kovásza lesz!

Irodalom:

Borsody István, Magyar—Szlovák kiegyezés, Budapest, 1945.
Jaksh Wenzel, Europe's Road to Postdam, New York, 1963.
Wagner S. Franzels, Hungarians in Csehszlovákia 1945—1949, New York, 1959.
"Kettős Járom Alatt", a Csehszlovákiai Magyarok Nemzeti Bizottsága időszaki szemléje.

12) Prispevky k historické demografii Slovenska, Praha, 1928.

A felvidéki magyarság nyomorúsága és nagysága...

Fábry Zoltán 1946 májusában írta stózi magányában "A vádlott megszólal" című memorandumát. Miként hangszólta, "ha van írás, amely e négy fal magányában — a legteljesebb elszigeteltségben — szinte sikolyként születtek, akkor ez az..."

A memorandum, a "sikolyként született" vészkiáltás a szlovákiai magyarok szegényteljes és barbár jogfosztottságát vetette papírra. A cseh és szlovák értelmiségnek tródot, emberséget követelt, igazságot a dühöngő, magyartörő, bosszút líhegő sötét korszakban.

"... vádak vádja: magyarságom. Magyar vagyok, tehát bűnös vagyok... nyelvem, mely az emberi hang egyik legsodálatosabb hangszere volt, súlyos kihágási objektummal szürkült... gyűzők vannak és legyűzötték Örök törvény. Háborús törvény: kegyetlen törvény. Vae victis!... a legyűzöttek csoportjába tartozom újra: magyar vagyok. A legmélyebb megaláztatottság fokáról, nyelvfosztottan, szöbénítottan kiáltok hozzátok, szabad emberek... egyetlenegy ember egy gettózott kisebbség, egy elnémított nyelv nevében, minden törvényes vagy különleges megbízatás nélkül, szobám négy falából kiindulva a magam bölére és felelőségére és mégis az összesség képviselően, mert aki itt szót kér: író, szlovenszkói magyar író.

Új némaságba zuhanom, és nem egyedül: egy szentvédő közösség részese lettem. Egy Istentől, mindenkitől elhagyott kisebbség, egymással nem érintkezve, egymásról nem tudva, fásult-dermedten várja a végzetet. Rezdülés, sóhajtás sem jeli létét, néma és mozdulatlan, mint egy halott. A gyerek is halott: nyolcvanezer magyar gyerek némaságot gyomverte udvarú üres iskolák kerezezik. Ez a kisértes némaság, ez a gyerekzemekben kezdődő hullafoltos mozdulatlanság mozdit meg engem. Valakinek szólni kell!...

Európa: hazánk, miért nem felelsz? Szabad gondolat, bátor szó — hol a visszhangod? Bűnös vagy, áldozat vagy, fogoly és vádlott, ki szóhoz sem juthat, kit szóhoz nem engednek. Magyar vagy, szlovenszkói magyar; némülj el és bűnhődj!... A kisebbségi jog a demokrácia próbjája. Amikor egy demokráciában megszűnik az autonóm képesség, elírithetetlenül rálepett a barbarizmus útjára... A kisebbség, a kisebbségi kérdés: tükörkép. Csálhatatlan, pontos és nem rézhajló. Aki ezt a tükört nem törheti, kimondotta önmaga felett az ítéletet... Perben állunk, embertelen perben, és perünk azon fordul meg: van-e még hitel, létjogosság, szava és súlya a humánumnak? Ha nincs, akkor elvesztünk... Elkárhozottan és üdvözülten, megszállottan és megverten mi voltunk és vagyunk a vox humana népe: áldozói és áldozati, kikialtói és elnémítottjai, hűségesei és elmarasztaltotjai, végleges és végtesz predestináltjai és elkötelezettjei. Ki tud rólunk, ki látott minket?

Kassa utcáin 1945 novemberében ilyen feliratokat lehetett olvasni: "Kto chce vidiet barbara, nech si pozries Madara. (Aki barbárt akar látni, nézzen a magyarra.)

SEGÍTSÉG!"

(Fábry Zoltán, "Stózi deléltötk" c. kötetében, "A vádlott megszólal" ma már történelmi dokumentumából, Madách Könyvkiadó, Pozsony, 1968.)

Süllyedünk, mert ártatlanok vagyunk! Igazságot!... 1946 júniusában, rejtett utakon juttatja el Budapestre Szalatnai Rezső "Kialtvanó a világhoz" c. vádiratát. A magyar nemzetiség minden könnyes fájdalom, mérhetetlen akkori nyomorúsága zokog felénk az irgalmatlan idők mélységéből.

"A csehszlovákiai magyarság a védtelen ember kiáltó szavával fordul a világ minden tája felé, segítséget és igazságot kér sorsának olyan fordulatában, midőn a nyomorult jogtalanság és üldözöttség kellős közepén édes anyanyelvétől s egy emberi jellemhez tartozó lelki vonástól: a nemzetiségétől akarják megfosztani. Egy eszendeje tart már kálváriánk, melynek egyes állomásain újabb és újabb jelenete játszódott le a kinszenvedésnek. Az egyikben elvették ingatlanainkat, a másikon elvették az emberi szabadság és méltóság elemi jogait, a harmadikon elvették a bért és fizetéseket. A negyedikben iskoláinkat, a következőn emberi becsületünket. Akik ezt cselekszik velünk, nagyon jól tudják, hogy igazság híján cselekedeznek... A hívó ember hitével néztük, mint szögeket beiskoláink kapuit, és fájó, keserű szívvel tekintettünk gyermekeink szemébe, Európa egyetlen olyan gyermekeire, akik egy évvel a háború után sem járhatnak iskolába... Félelmetes érzés, különös európai helyzet: bűnhődni immár az anyanyelv miatt is. A korbácsütések alatt elcselve ezt a nyelvet az állam szlov nyelvvel: mentesülni lehet az anyagi tönkretételtől. Nem azért félünk, mert magyarok vagyunk. Magyarok lenni a mi számunkra annyi, mint tökéletes emberré lenni, a szentek és költők nemzetében élni és dolgozni. Ez mindig öröm és mindig büszkeség. De azért félünk, miért akar most más nemzethez csatolni napok alatt dobszó és csendőri parancs!..."

(Szalatnai Rezső, "Kisebbségben és igazságban" c., közel száz írásművet tartalmazó kötetéből, Madách Könyvkiadó, Pozsony, 1970.)

7) Irodalmi Szemle, Pozsony, 1965. 9. sz.

8) Debreen, 1946. szeptember.

9) Egy tanoncothon felavatásán, 1946. november 28.

10) Püspökkari körlevél, 1947 augusztus hava.

4) CAS, 1945. VI. 2.

5) CAS, 1945. VII. 30.

6) Pozsony, 1945. V. 9.